

KITAPXANALARDA KITAPQUMARLIQ MÁDENIYATÍN RAWAJLANDIRIWDA INNOVACIYALIQ METODLARDI QOLLAWDIŇ ÁHMIYETI

S. Meñlimuratov

Ózbekstan mámleketlik kórkem óner hám mádeniyat Institutı
Nókis filialı magistratura bólimi «Kitapxana iskerligi» tálim baǵdarı 2-kurs magistrantı.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15090884>

Annotaciya. Maqalada kitapxanalarda kitapqumarlıq mádeniyatın rawajlandırıwda innovaciyalıq metodlardı qollawdıń áhmiyeti haqqında sóz etiledi.

Tayanış sózler: Kitapxana, innovaciyalıq iskerlik, kitapxananıń innovaciyalıq potencialı, innovaciyalıq joybarlaw

THE IMPORTANCE OF SUPPORTING INNOVATIVE METHODS IN DEVELOPING LIBRARY CULTURE IN LIBRARIES

Abstract. The article talks about the importance of applying innovative methods in libraries.

Key words: library, innovative activity, innovative potential of the library, innovative project.

ВАЖНОСТЬ ПОДДЕРЖКИ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ В РАЗВИТИИ БИБЛИОТЕЧНОЙ КУЛЬТУРЫ В БИБЛИОТЕКАХ

Аннотация. В статье говорится о важности применения инновационных методов в библиотеках.

Ключевые слова: библиотека, инновационная деятельность, инновационный потенциал библиотеки, инновационный проект.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń Oliy Májliske Múrájáátnamasında mámleketimizdiń zamaǵoy rawajlanıwına erisiw maqsetinde innivacion rawajlanıw basqışına kelgenligin aytıp ótedi: «Innovaciya-bul keleshek degeni. Biz ullı keleshegimizdi qurıwdı áyne innovaciyalıq ideyalar tiykarında baslawımız kerek. Innovacion rawajlanıw hám sanlı ekonomika joybarına ótiwimiz biykarǵa emes. Sebebi zaman tez pát penen rawajlanıp baratırǵan házirgi dáwirde kim jeńiske erisedi? Jańa piker jańa ideyaǵa, innovaciyaǵa tayanǵan mámleket jeńiske erisedi» [1].

Prezidentimiz sonday-aq, “Búgin hesh bir tarawda ilim jetiskenlikleri hám innovaciyalıq texnologiyalardı ámeliyatta qollamay turıp rawajlanıwǵa erisip bolmaydı.

Bul bolsa keń hám zamanagóy bilimge iye kadrlardı tayarlaw, olardıń mamanlıǵın asırıw, shet el tájiriybelerdi ózlestiriw sıyaqlı aktual wazıypalardı aldımızǵa qoyıp atır”, sonday-aq, «Jáhán tariyxı sonnan dárek beredi, hár qanday jańa civilizatsiya, jańa Oyanıw dáwiri kitap hám kitapxanalardan baslanadı», degen pikirlerdi aytıp ótken edi [2].

Haqıyqattan da, Jańa Ózbekstan óz rawajlanıwın kitapxanalar iskerligin túpten jańalaw hám innovaciyalıq ideyalardı ámeliyatqa nátiyjeli qollanıwdan basladı. Bul tuwrı jol edi, sebebi, hámme ilimiy-izertlew islerdiń tiykarı kitapxanalarda alıp barıladı. Ilimiy-izertlew jumısları bolsa, mámlekettiń rawajlanıwına xızmet etedi.

Zamanagóy jámiyette júz berip atırǵan prosessler kitapxana xızmetkerlerinen turaqlı túrde jańa ideyalar, jumıs túrleri, quralları hám metodların, basqarıw háreketlerin izlew, olardıń iskerligin analiz etiw, maqset hám wazıypaların anıqlaw zárúrligin payda etpekte.

Innovaciyalardan turaqlı paydalanıw kitapxana xızmetkerleriniń eń quramalı kásiplik wazıypası bolıp tabıladı. Belgilengen wazıypalardı ámelge asırıwdıń innovaciyalıq jantasıwları kitapxana qánigelerinen iskerlikti shólkemlestiriw, basqarıw hám ámelge asırıwǵa járdem beretuǵın bilim, kónlikpe hám ilmiy tájiriybelerge iye bolıwdı talap etedi.

Keyingi waqıtlarda «innovaciya», «innovacion nátiyje», «innovaciya jetiskenlikleri» sıyaqlı atamalar hám sózler keń isletilip atır.

Innovaciya inglis tilinen «Innovations» sózinen alınǵan bolıp, kiritilgen jańalıq, oylap tabıw degen mánisti ańlatadı.

Innovaciya ilimiy-texnika jetiskenlikleri hám aldınǵı tájiriybelerge tiykarlangan texnika, texnologiya, basqarıw hám miynetti shólkemlestiriw sıyaqlı tarawlardaǵı jańalıqlar, sonıń menen birge, olardıń túrli tarawlar hám iskerlik sheńberinde qollanıwın ańlatadı.

Dúnya ádebiyatında «innovaciya» atamasına bir qansha táriypler berilgen:

- potencial ilimiy-texnika rawajlanıwınıń anıq jańa ónimler hám texnologiyalardı baǵdarı;
- oylap tabıw hám ideyalar ekonomikalıq mániske aylanatuǵın process;
- bazarda jańa hám jetilisen sanaat processleri hám qurılımlar payda bolıwına alıp keletuǵın texnikalıq, islep shıǵarıw hám kommerciyalıq iljıların jıyındısı;
- ideyalar hám oylap tabılıwları ámelde paydalanıw jolı menen joqarı ózgeshelikke iye bolǵan buyımlar, texnologiyalar jaratılıwın támiyinleytuǵın jámiyetshilik-texnikalıq - ekonomikalıq process;
- isbilermenlikke baǵdarlangan islep shıǵarıw faktorlarınıń jańasha ilimiy-shólkemlestirilgen kombinaciyası;

bazargá jańa yamasa jetilisken ónim kirip keliwine, ámelde qollanatuǵın rawajlanǵan texnologiyalıq process jaratılıwına tiykar bolatuǵın innovaciyalıq iskerliginiń aqırǵı nátiyjesi.

Kitapxanadaǵı innovaciya haqqında aytar ekenbiz, bular social-mádeniy túrdegi jańalıqlar ekenligin este tutıwımız kerek. Kitapxana-málimleme tarawı qánigeleri arasında innovaciyalardıń áhmiyeti haqqında túrlishe pikirler bar. Kitapxana innovaciya kitapxanalarǵı ilimiy hám metodikalıq iskerligi sheńberinde "aldıńǵı kitapxana tájiriybesi"n tarqatıw quralı retinde kitapxana jumısın jetilistiriwdiń jańa metodların izlew iskerligi sıpatında túsiniledi.

«Innovaciya» túsinigine bizińshe, búgingi kún ushın eń tuwrı keletuǵın máni tómendegishe:

-Innovaciya -tolıq yamasa salıstırmalı jańalıqtıń sapa kórsetkishine iye bolǵan iskerlik, xızmet kórsetiwdiń engizilgen modeli;

- úyrenilgen dástúrlerden sırtqa shıǵıw;

-kásiplik iskerlikti tupten rawajlandırıw yamasa sıpat tárepinen jańa dárejege alıp shıǵıw;

Kitapxanada bolıp atırǵan barlıq ózgerislerdi tiykarsız túrde "innovaciya" dep klassifikaciyalawǵa jol qoymaw ushın sonı aytıp ótiw kerek, hár bir ózgeris innovaciya dep esaplanbaydı. «Kitapxana entsiklopediyası» bul atamaǵa tómendegi mánisti beredi: «kitapxana innovaciya - kitapxana xızmeti mazmunı hám dúziliwine jańasha jantasıwdı sáwlelendiriwshi, ámeldegi nızamlar hám dástúriy túrлерinen sırtqa shıǵa alatıwın, ózine tán, standart bolmaǵan ideya, metodologiya, joybar, texnologiya hám kitapxana basqarıwı.

«Innovaciya» túsinigin ilimiy aylanısqa Avstriyalı (keyin amerikalı) ilimpaz J. A. Shumpeter kirgizdi. Kitapxanatanıwshılıqta innovaciya iskerligi boyınsha kóp izertlewler alıp barılǵan. Solardıń ishinde S.A. Basov., A.N. Vaneev., E.S. Martin., S.G. Matlina., V.A. Minkina., N.S. Kartashov., S.S. Sereychik., K.I. Tokanyuk., E.P. Fenelonov., N.T. Chuprina hám basqa izleniwshilerdi atap ótiwimizge boladı. S.A.Basov., A.N. Vaneev., E.S. Martin hám E.P. Fenelonovtıń miynetlerinde innovaciya iskerligi kitapxana metodikalıq jumıslarınıń «yadro»sı dep qaraladı [2].

N.S. Kartashov., S.G. Matlina., V.A. Minkina., S.S. Sereychik., N.I. Tolkanyuk., N.T. Chuprina innovaciyalıq iskerlikti kóp tárepten kitapxanalarǵı shólkemleskenlik rawajlandırıw processı sıpatında túsinedi.

Aldıńǵı izertlewler nátiyjelerin analiz etiw bir-birinen parıqlabatuǵın pikirler bar ekenligin anıqlawǵa múmkinshilik berdi. Olarda koncepciyaardıń mazmunı, texnologiya hám ózgerislerdi basqarıw qásiyetleri, bahalaw kriteriyaları haqqındaǵı sorawlar tartıslı bolıp qalıp atır, sonday-aq,

innovatsiyalıq processlerdiń nátiyjeligi, kitapxanalardaǵı innovatsiyalardıń klassifikatsiyası, kitapxanalardaǵı innovatsiyalıq iskerlik mazmunıń sıpatlawshı ideyalardıń saykes emesligi, túsiniqsizligi hám ózgesheleniwı kitapxanashılıq tarawındaǵı mashqalanıń dáslepki rawajlanıw dárejesin basqa taraw ilimpazlarınıń ilimiy-texnikalıq hám social tarawlarda innovatsiyalıq iskerlik teoriiyası, metodologiyası hám shólkemlestiriw máseleleri menen salıstırıw zárúr ekenligin talap etedi.

Innovatsiya-latınsha (novatio - jańalanıw, ózgertiw; yaǵnıy endi ǵana qollanılǵan zat) degen mánisti ańlatadı, «innovatsiya» sóziniń russha sinonimi, kóbinese "innovatsiya" termini boladı.

Biraq, ámelde rus tilinde sóylesiwshi, tiykarǵı Evropa tillerinde (mısalı, inglis tilinde) innovatsiya kóbinese jasırın formada «jańalıq, bálki málím ózgerislerdi ámelge asırıw menen baylanıslı bolǵan jańalıq» degendi ańlatadı. Latın tilinde novator - jańalaytuǵın, yaǵnıy hár qanday iskerlik tarawına jańa, aldınıǵı principler, ideyalar, usıllardı engiziwshi hám ámelge asırıwshı shaxs dep qaraladı [3].

Tap sonday, inglis tilinde «innovate» - innovatsiyalar kirgiziw, jańalıqlar kirgiziw, ózgertiwler kirgiziw degendi ańlatadı [4].

Ulıwma alǵanda, inglis tilinde innovator termini jańa texnologiyadan paydalanǵan halda jańa ónimlerdi jaratıwshı kompaniyanı ańlatadı [5].

Kitapxanada innovatsiyalıq iskerlikti ámelge asırıw ushın, áwele bul processtıń hár bir basqıshında shólkemniń potencialın támiyinlep beretuǵın tiyisli múmkinshilikler jaratılıwı kerek.

Bul degeni innovatsiyalıq iskerlikti ámelge asırıw ushın zárúr bolǵan materiallıq, finanslıq, intellektuallıq, ilimiy-texnikalıq hám basqa resurslardı tayar etiw kerekligin ańlatadı.

Innovatsiyalıq potencialdı bahalaw wazıypaları kitapxananiń málím bir jańa joybardı ámelge asırıwǵa tayınlıǵı yamasa kitapxana potencialınıń ámeldegi jaǵdayın ámelge asırılıp atırǵan innovatsiyalıq processke salıstırǵanda bahalawǵa qaratılıwı múmkin. Soǵan kóre kitapxananiń ulıwma potencialı hám joybardıń innovatsiyalıq potencialın ajratıp kórsetiw zárúr.

Birinshi hám ekinshi jaǵdaylardıń innovatsiyalıq potencialın anıqlaw ushın qollanılauı usıl hár túrlı bolıwı múmkin. Joybardıń innovatsiyalıq potencialın analiz qılıwda kitapxana resurslarınıń joybarlastırılǵan dárejesin salıstırıw zárúr. Bunı innovatsiyalıq joybarlaw basqıshında ámelge asırıw múmkin.

Bul jaǵdayda kitapxana innovatsiyalıq potencialınıń normativ modeli sıpatlamasın dúziw támiyinlengen (standartdan sezilerli dárejede ajralıp turıwshı) hám támiyinlenbegen resurs toparına qosımsha resursların tartıw boyınsha ilájlardı islep shıǵıw kerek boladı.

Kitapxananiń ulıwma innovatsiya potencialın anıqlaw ushın ishki ortalıqtı hár tárepleme analiz qılıw yamasa mashqalanı anıqlaw zárúr bolıp tabıladı. Rossiyalı ilimpaz, ekonomika ilimleri doktorı R.A. Fatxutdinov tómendegi faktorlardı anıqlaw ushın ulıwma innovatsiyalıq potencialdı úyreniwdi usınıs etedi: resurslardıń bar ekenligi hám bólistiriliwi, ózgerislerge juwap beriw qábileti, innovatsiyalardı basqarıw qásiyetleri hám shólkemniń innovatsiyalıq islenbeleri.

Sunday-aq, B. K. Lisin hám V. N. Fridlyanov sıyaqlı qanıgeler mámleketler aralıq ekonomikalıq izertlewler nátiyjesinde shólkemniń innovatsiyalıq potencialın islep shıǵıp, tastıyqlawlardı keltirip ótedi. Olar shólkemniń innovatsiyalıq potencialı quramın tórt bólimge ajıratadı:

Ilimiy-texnikalıq (texnologiyalıq), yaǵnıy satıp alınǵan islenbeler hám oylap tabılǵanlar rezervi, sunday-aq kárxana yamasa shólkemniń zárúr islenbelerden paydalanıw huqıqların tabıw hám satıp alıw qábileti de olarǵa qızıǵıwshılıq tuwralı jańa ilimiy-izertlew hám islep shıǵıw jumıslarına buyırtpa beriw.

1. Kárxananiń ózinde infrastrukturalıq múmkinshiliklerdiń jaǵdayı, dúziliwi, innovatsiyalar cikliniń barlıq basqıshları arqalı ótiwin, onıń innovatsiyalardı aylanıwın támiyinlew.

3. Innovatsiyalıq potencialdıń ulıwma potencialdıń basqa bólimleri menen óz-ara tásirin sáwlelendiriwshi sırtqı hám ishki faktorlar sanaat kárxanaları, ilimiy-texnikalıq shólkemler hám innovatsiyalıq cikldi ámelge asırıw nátiyjesine tásir kórsetiw.

Kárxana, shólkem xızmetkerleri tárepien jańalıqlardı qabıllaw dárejesi, jańalıqlardı jańalıq formasında ámelge asırıwǵa tayınlıǵı hám qábiletin sıpatlaytuǵın innovatsiyalıq mádeniyat dárejesi. Bul resurslardıń sapa hám dáreje quramı tiykarında arnawlı bir kitapxananiń innovatsiya potencialı dárejesin anıqlaw múmkin. Kitapxanada bul bahalaw metodologiyası bizge ne beredi:

- kitapxanada funksional iskerlikti hám shólkemlestirilgen strukturalar tárepien belgilengen resurslar optimal bólistiriledi;

-sırtqı ortalıqqa (básekishiler háreketleri, informaciyaǵa bolǵan ózgerisler, kitapxana ónimleri hám xızmetlerine talaplar) ózgerislerge asıǵıslıq penen juwap beriledi hám kitapxana tarawında innovatsiyalıq ózgerislerge tartıw qábileti ósedi;

Innovatsiyalıq basqarıw hám marketing usılların qóllaw, innovatsiyalıq baslamalardı ámelge asırıw boyınsha qararlar qabıl etiw ushın kitapxananiń basqarıw qábileti jáne de asadı;

informatsiya ham kitaphana innovatsiyaliq islenbeleri (joybarlari) fundamenti jaratiladi, amelge asiriladi.

Innovatsiya potencialinin ulkenligi kitaphana rawajlanirinin xarakteri ham innovatsiyaliq strategiyasin belgileydi.

Atap otiw kerek, biziñ mámleketimizde de kitaphanalardıñ innovatsiyaliq potencialı rawajlanbaqta, bul bolsa óz gezeginde kitaphananıñ resurs bazasın bekkemleydi, kitaphana resursların rawajlandırıw olardıñ innovatsiyaliq aktivligin asırıwǵa baylanıslı. Házirgi kúnde kitaphana tarawı qanıgeleriniñ shamalawlarına kóre, resurslardıñ barlıq túrleri jetispewshiligi gúzetilip atır. Bunnan tisqari, innovatsiyaliq iskerlik izertlew iskerligi nátiyjelerinen paydalanıwdı óz ishine aladı, bul álbette, tek ayırım kitaphanalar tárepinen amelge asiriladi. Ilimiy izertlewler tiykarında az sanlı, ádette, úlken ilimiy kitaphanalarda innovatsiyalar islep shıǵılıp atır ham amelge asırılıp atır.

Qalǵan kitaphanalar innovatsiyalar quramında ilajlar boyınsha jańalıqlardı, sonday-aq ózgerislerdi amelge asıradı. Bul bolsa tek ǵana shet el mámleketler kitaphana ortalıǵında islep shıǵılǵan innovatsiyaliq ideyalar ham innovatsiyaliq kitaphana texnologiyaları (atap aytqanda, avtomatlastırıw) dıñ rawajlanıwına, sonday-aq, ideyalardı islep shıǵarıwdı, Ózbekstan kitaphanalarının innovatsiyaliq potencialın izbe-iz támiyinleytuǵın, olardı rawajlanıw basqıshı tárepke jetekleytuǵın jańa ilimiy ideyalardıñ jaratılıwına orın ajıratadı. Házirgi jaǵdayda innovatsiyaliq potencialdıñ maqseti kitaphanalardıñ innovatsiyaliq iskerligin joqarı dárejede támiyinlew, innovatsiyaliq rawajlanıw dáregine aylandırıw bolıp tabıladı. Bul kitaphananı social baylanıs ham informatsiya institutı retinde modernizatsiyalawdan paydalanıp, kitaphana ameliyatının turaqlılıǵı ham krizisli jaǵdaylardı saplastırıwdıñ birden-bir jolı bolıp tabıladı.

Zamanagóy kitaphanalardıñ innovatsiyaliq potencialı innovatsiya processlerin de támiyinlewi kerek. Biraq, innovatsiyaliq potencial hár bir kitaphana ham ulıwma kitaphanashılıqtıñ tiykarǵı rawajlanıw tutqası bolıwına qaramay, onıñ jaǵdayı basqa túrli baǵdardaǵı sırtqı faktorlar menen belgilenedi.

Ǵalabalıq kitaphanalardıñ social -mádeniy maqseti mámleket shólkemleri ham kárxanaların modernizatsiyalaw tájiriyesin mámleketlik emes strukturalarǵa, olardı basqarıw ham isbilermenlik iskerliginiñ jetiskenligi innovatsiyaliq rawajlanıw dáreklerine ótkeriw imkaniyatın bermeydi. Arnawlı kitaphanalar (mektep, kollejlerdiñ oqıw kitaphanaları, ilimiy-texnikalıq kitaphanalar ham basqalar) mútajlikleri ushın shólkemlestirilgen resurslarınıñ qayta bólistiriliwi olar iskerliginde úlken áhmiyetke iye ham bul process olarǵa salıstırǵanda ánsat keshpekte.

Basqa kitapxanalardıń ámeldegi sharayatta innovaciyalıq xızmet kórsetiwi ashıq aytqanda qıyın bolıp atır. Sol qatnas penen barlıq ǵalabalıq kitapxanalarǵa salıstırǵanda mámleket tárepinen innovaciyalıq kitapxana siyasatın qollap-quwatlaw hám maqsetli ámelge asırıw aktual bolıp qalmaqta. Usı waqıtta, tarawǵa tiyisli joqarı dárejedegi quramalı intellektuallıq ideyalardı, kitapxana qánigeleri tárepinen islep shıǵılıp, ortaǵa taslanıp atırǵan jańalıqlar, aldınǵı pikirlerdi ámeliyatqa engiziw júdá zárúr, bul iskerlik Ózbekstan kitapxanalarında innovaciylardı basqarıw mánisi hám texnologiyasın rawajlandırıwǵa xızmet etedi.

Ulıwma alǵanda, kitapxanalarda kitapqumarlıq mádeniyatın rawajlandırıwda innovaciyalıq metodlardı qollaw oǵada áhmiyetli. Sebebi, innovaciya jámiyet rawajlanıwınıń eń áhmiyetli faktorlarınan biri sanaladı. Kópshilik qánigeler insaniyat civilizatsiyasınıń rawajlanıwın túrli iskerlik tarawındaǵı innovaciylardıń turaqlı shınjırı dep ataydı. Solay eken, házirgi waqıtta innovaciylar insan iskerliginiń barlıq tarawlarında, sonıń ishinde kitapxanashılıqta da óz iskerligin kórsetpekte. Zamanagóy kitapxananıń eń áhmiyetli wazıypası- kitapqumarlıqqa qızıǵıwshılıqtı rawajlandırıw, kitapqumarlıq hám mádeniy dúnyaqarastı keńeytiw, dástúriy is metodların jańalaw arqalı kitapqumarlıq abırayın qollap-quwatlawdan ibarat.

REFERENCES

1. Mirziyoev Sh.M. Ózbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy Majlisga Murajaatnomasi //Xalq so'zi. 2018.29 dekabr
2. Шавкат Мирзиёев Янги Ўзбекистон стратегияси. – Т. «O‘zbekiston» нашриёти, 2021.
3. Качанова Е.Ю. Инновационная деятельность библиотек: теория, организация. «Библиотечковедение, библиографоведение и книговедение» Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук. Санкт-Петербург 2003
4. Мазуренко С. Инновации – это симбиоз государственной политики и рыночных отношений // Известия, 03.12.2008.
5. Большой англо-русский словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1972.
6. Друкер Питер Ф. Бизнес и инновации. - М.: «ИД Вильямс», 2007.